

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ**

**TEZĂ DE DOCTORAT
REZUMAT**

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC,
ÎPS.PROF.UNIV. DR. TEODOSIE PETRESCU**

**DOCTORAND,
ALIN CRISTIAN SCRIDON**

CONSTANȚA, 2014

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ**

**ȘCOALA NOU TESTAMENTARĂ DIN BANATUL
ISTORIC. 1867-1918**

**Mentalități. Repere exegetice bănățene.
Interacțiuni istorice, socio-culturale și confesionale**

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC,
ÎPS. PROF. UNIV. DR. TEODOSIE PETRESCU**

**DOCTORAND,
ALIN CRISTIAN SCRIDON**

CONSTANȚA, 2014

CUPRINS

CUPRINS	3
INTRODUCERE. REPERE ISTORIOGRAFICE. OBIECTIVE	6
CAPITOLUL I. Cercetarea Noului Testament în Banatul istoric la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea	19
I.1. Cine citea Biblia în Banatul istoric între anii 1867-1918?	19
I.2. Repere noutestamentare în atenția bibliștilor din Banatul istoric. Biblia în limba română și diseminarea textului noutestamentar în Banat	26
I.3. Materiale și manuale școlare utilizate de profesorii de la Institutele Teologice din Arad, Caransebeș și Timișoara. Examinarea cursanților	36
CAPITOLUL II. Bibliști din Caransebeș. Studiul Noului Testament - disciplină fundamentală în Institutul Teologic	41
II.1. Școala teologică	41
II.2. Iosif Iuliu Olariu	48
II.2.1. Iosif Olariu – părinte al Studiului Noului Testament în Banatul istoric.	48
II.2.2. Elemente biografice	50
II.2.3. Opera exegetică	76
II.2.3.1. Iuliu Olariu, <i>Manual exegetic la sânta Scriptură a Testamentului nou. Evangheliile după Matei, Marcu și Luca comentate de Iuliu Olariu</i> , volumul I, Sinopticii, Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1894	77
II.2.3.2. Iuliu Olariu, <i>Evanghelia după Ioan explicată de Dr. Iuliu Olariu</i> , Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1897	97
II.2.3.3. Iuliu Olariu, <i>Explicarea Psalmilor din Ceaslov de Dr. Iuliu Olariu</i> , Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1901	103
II.2.3.4. Iuliu Olariu, <i>Epistolele S. Apostol Pavel către Romani, Corinteni, Galateni și Efizeni comentate de Dr. Iosif Olariu, profesor de teologie</i> , Tipografia Diecezană, Karánsebes, 1908	107
II.2.3.5. Iuliu Olariu, <i>Explicarea Epistolelor S. Apostol Pavel către Filipeni, Coloseni, 1. 2. Tesaloniceni, 1. 2. Timotei, Tit, Filimon și Evrei</i> , Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1913	109

II.2.3.6. Iuliu Olariu, <i>Introducere în cărțile sante ale T.V. și N. de Dr. I. Olariu, profesor de teologie</i> , Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1912	112
II.2.3.7. Alte lucrări întocmite de Iosif Iuliu Olariu din afara spectrului biblic	116
II.2.4. Activitatea pastorală	123
II.2.5. Moartea și funeraliile	145
II.2.6. Iosif Olariu, om a lui Dumnezeu, om al cărții. Reflecții în presă	176
II.3. Petru Barbu	214
II.3.1. Petru Barbu și spiritualitatea bănațeană	214
II.3.2. Cadru didactic la Institutul Teologic din Caransebeș	215
II.3.3. Contribuții la diseminarea studiului noutestamentar în școlile bănațene	217
II.3.4. Repere biblice din cadrul <i>Foii Diecezane</i> (1892-1908)	220
II.3.5. Opera exegetică noutestamentară	222
II.3.5.1. Petru Barbu, <i>Istoria sântă a Testamentului nou</i> , Tipografia diecezană, 1898	222
II.3.5.2. Petru Barbu, <i>Isus Cristos cu cuvintele Santei Scripturi</i> , Editura proprie – Tipografia Diecesană, Caransebeș, 1902	224
II.3.5.3. Alte lucrări biblice	228
II.4. Dimitrie Cioloca	229
II.4.1. Studiul Noului Testament în viziunea profesorului Dimitrie Cioloca	229
II.4.2. Activitatea publicistică noutestamentară și promovarea acțiunilor culturale	235
II.5. Iosif Traian Badescu	243
II.5.1. Teologia în concepția lui Iosif Traian Badescu	243
II.5.2. Activitatea cadrului didactic – Iosif Traian Badescu	244
II.5.3. Acțiuni de promovare a studiului noutestamentar în timpul lui Iosif Traian Badescu	244
II.6. Filaret Musta	247
II.6.1. Filaret Musta – un model de ierarh bănațean	247
II.6.2. Demnități bisericești și laice	248

II. 7. Filip Adam	251
II.7.1. Filip Adam – absolvent al școlii biblice din Lipsca	251
II.7.2. Protopop al Bisericii Albe	252
CAPITOLUL III. Bibliști timișeni. Contribuții noutestamentare	253
III.1. Influența școlii arădene	253
III.2. David Voniga	259
III.2.1. Teologul David Voniga	259
III.2.2. Elemente noutestamentare semnate de părintele girocean David Voniga și inserate în paginile ziarului „Revista Preoților”	264
III.3. Victor Aga	279
III.3.1. Pastorație și publicistică	279
III.3.2. Contribuții biblice	280
III.3.2.1. Victor Aga, <i>Simbolica biblică și creștină. Dicționar enciclopedic</i> , Editura Învierea, Timișoara, 2005	280
CAPITOLUL IV. Realități noutestamentare reflectate în presa românească bănățeană	285
IV.1. <i>Foaia Diecezană</i> . Repere evolutive	287
IV.1.1. Studii noutestamentare	288
IV.2. <i>Biserica și Școala (1877-1918)</i> . Scurtă prezentare	297
IV.2.1. Studii noutestamentare	299
IV. 3. <i>Revista Preoților</i> – Timișoara. Privire de ansamblu	308
IV.3.1. Studii noutestamentare	309
CAPITOLUL V. Studiul Noului Testament în romano-catolicismul bănățean	319
V.1. Școli teologice romano-catolice	319
V.2. Sfânta Scriptură a Noului Testament în Institutul Diecezan	327
CONCLUZII	331
DOCUMENTARE	337
ANEXE	348
CURRICULUM VITAE	403

Cuvinte cheie: Banat, Caransebeș, Timișoara, Noul Testament, Ortodox, Romano-Catolic, studiu biblic.

Rezumat:

Școala noutestamentară din Banatul istoric. 1867-1918

În anii gimnaziali auzisem de *Școala Ardeleană*, pe care o percepeam ca pe o clădire în sine, abia mai târziu aveam să descopăr că *în fapt* a fost o importantă mișcare culturală. Acest reper istoriografic l-am avut în vedere imediat după finalizarea *Tezei de doctorat* în istorie. Atunci, s-a ivit această întrebare, oarecum firească: Se poate vorbi de o Școală noutestamentară în Banatul istoric din perioada dualistă? A fost sau nu a fost Banatul istoric o *sinapsă* a cercetării științifice noutestamentare în raport cu celelalte provincii românești? Pentru a răspunde la aceste întrebări, aparent simple, a fost nevoie de anii de zile de cercetare, documentare și structurare a documentelor/informațiilor. Acest proces științific s-a raportat constant la *dead line-ul* Ministerului Educației care impune finalizarea unei Teze de doctorat într-un timp relativ extrem de scurt. Cu toate acestea, apreciem că am reușit să răspundem întrebărilor de mai sus.

La finalul întocmirii prezentei teze de doctorat, în luna decembrie 2013, mi-a căzut în mână la librăria Esotera din Timișoara lucrarea „O istorie a dogmaticii în Teologia Ortodoxă Română de la începuturile învățământului teologic seminarial în limba română la instaurarea comunismului” elaborată de cadrul didactic de la Facultatea de Teologie din Arad, Cristinel Ioja¹. Prima reacție, firească, de o oarecare dezamăgire, întrucât am socotit ca fiind lipsit exact la *marele fix*, într-un fel, pe parcursul cercetării mele de un model, de o viziune a istoriei dogmaticii în teologia ortodoxă română. Sigur, că după începerea lecturării tezei colegului arădean, propriile întrebări erau ușor de intuit: „ce a făcut el pe tărâm dogmatic, ce ai făcut tu pe tărâm noutestamentar?”. Nu voi face o recenzie a cărții pentru că în primul rând nu face obiectul preocupărilor prezentei teze de doctorat. În tot cazul, apariția editorială este lăudabilă întrucât socotesc că există o lacună din această perspectivă în majoritatea disciplinelor

¹ Cristinel Ioja, *O istorie a dogmaticii în teologia ortodoxă română de la începuturile învățământului teologic seminarial în limba română la instaurarea comunismului*, vol. II, Editura Pro Universitaria, București, 2013.

teologice: „O istorie a Teologiei Liturgice în Teologia Ortodoxă Română”; „O istorie a Dreptului bisericesc în Teologia Ortodoxă Română” ș.a.m.d.

Colegul arădean mărturisește în *Cuvântul înainte* că istoria dogmaticii la românii ortodocși o vede structurată pe trei volume: I. „Perioada de până la începutul învățământului teologic seminarial în limba română, adică până la începutul secolului al XIX-lea”; II. „Secolul XIX și prima jumătate a secolului al XX-lea”; 3. „A doua jumătate a secolului al XX-lea, începutul secolului al XXI-lea”. Deocamdată a văzut lumina tiparului doar volumul în discuție, al II-lea. Practic, domnia sa, cuprinde în trei volume istoria dogmaticii românești de la începuturi până în prezent, adică câteva secole bune de cercetare.

În calitate de doctor în istorie și fără îndoială cel puțin preocupat, așezat, pe traiectoria cercetării, oarecum debutant în cercetarea științifică (nădăjduiesc că nu m-am autoevaluat pe o treaptă prea înaltă)², prezenta teză de doctorat îmi oferă pârgă să-mi prezint propria viziune cu privire la cercetarea unei componente (temporală și spațială) din istoria studiilor teologiei românești, în cazul de față una biblică.

Este cunoscut că în studierea istoriei laice, cercetătorii s-au împărțit: există *contemporani*, *moderniști*, *medievaliști* ș.a.m.d. Din punct de vedere istoric ar fi de preferat ca autorul să „bătucescă” bine o perioadă de timp prin scrierea de opere în răstimpul respectiv – în cazul de față ar fi marja 1867-1918. De asemenea pentru „nediluarea” informațiilor, cercetarea ar fi ideală pe un segment de cât mai puține decenii.

Lucrarea dogmatistului arădean este fără îndoială una de excepție prin bogăția informațiilor legate de evoluția Teologiei Dogmatice pe întreg cuprinsul teritoriilor locuite de români. **Sub aspectul analizei operelor dogmatice (secolul XIX-prima jumătate a secolului al XX-lea) este net superioară cercetării noastre biblice (s.n.).** Însă, prin dioptriile istoricului sesizez că nu sunt abordate o serie de teme care deocamdată se lasă așteptate: **1. presa vremii (s.n.)** – care abundă în studii dogmatice, deosebit de valoroase. Revistele bisericești au existat în toate provinciile locuite de români cu anumite particularități. Sunt rațional și socotesc că este o muncă colosală a studia în arhivă/biblioteci periodicele vremii din care să-ți extragi ceea ce ai nevoie. Să mai amintesc că nu doar în revistele bisericești poți găsi elemente dogmatice/biblice/liturgice? „Scanarea” unui așa volum de presă (150 ani) pe un teritoriu atât de mare presupune o muncă imensă. **2. arhivele (s.n.)** – Este cunoscut că arhivele

² Directorul Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara – domnul Crișu Dascălu afirma în cadrul Simpozionului Internațional *ISTORIE ȘI CULTURĂ ÎN BANAT*, ediția a II-a, Giroc, 25-26 octombrie 2013, la modul general, că *o persoană are nevoie de 10-15 ani în a se forma ca cercetător științific*.
Vezi www.davidvonigagiroc.ro

sunt adevărate bogății. De asemenea, arhiva, constituie și un loc unde se pierde foarte mult timp întrucât, de regulă, găsești foarte greu ceea ce cauți. Să mai menționăm că actele/documentele din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea din Transilvania și Banat erau în majoritate în limba stăpânirii? După identificarea unor materiale, urmează a II-a parte, și anume, interpretarea documentelor în: contextul epocii și al realităților din vremea respectivă; conjunctura bisericească reflectată de dominația habsburgică ș.a.m.d. **3. nivelul cercetării (al segmentului vizat) la celelalte culte din perioada studiată (s.n.)** – Presupune cunoașterea limbii maghiare și germane pentru a studia realitățile reflectate în Institutele de Teologie Romano-Catolice, de pildă, de pe teritoriul actual al României. **Cercetarea românească nu poate fi disociată de cercetarea occidentală (s.n.)** în perioada: a doua jumătate a secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea. Acest aspect este ușor sesizat prin parcurgerea biografiei teologilor studiați – majoritatea au fost „școliți” la Universități de elită din occident... romano-catolice ori protestante. Și exemplele pot continua....

Prin urmare, lucrarea de față, propusă la Secția Biblică – Noutestamentară, **este o teză de doctorat interdisciplinară (s.n.)**, care cuprinde elementele enumerate mai sus, socotim noi, pentru o înțelegere mai bună a realităților din vremea întocmirii operelor/studiilor noutestamentare la care facem referire. De asemenea, subliniem că cercetarea este „în fașele conturării”; ea va trebui consolidată, mai cu seamă prin sporirea elementului de analiză biblică, studierea arhivelor rămase nerezolvate (Sibiu, Budapesta și Viena), ca apoi, având în vedere viziunea referenților să fie restituită circuitului științific. Apreciem că o asemenea lucrare ar avea un impact semnificativ pozitiv în progresul studierii concepțiilor biblice de limbă română. **Totodată, rațiunea încropirii acestor direcții de studiu este, mai cu seamă una didactică, respectiv de a pune la dispoziția celor interesați, cercetători, doctoranzi, preoți și credincioși o radiografie a cercetării biblice noutestamentare bănățene (1867-1918), surprinsă în cărți, reviste și arhive (s.n.).**

De la bun început se nasc cel puțin două întrebări: a. De ce 1867-1918?; b. De ce Banatul istoric? Referitor la prima întrebare este cunoscut că perioada de 51 de ani menționată este răstimpul unor transformări istorice. Anii 1867-1918 corespund perioadei dualismului austro-ungar cu prefaceri semnificative în toate teritoriile dominate și desigur cu transformări pe toate segmentele, inclusiv cele bisericești. Aceste aspecte nu pot fi trecute cu vederea. Referitor la a II-a întrebare, putem menționa că Banatul istoric între 1867-1918 nu s-a bucurat de atenția cuvenită din partea cercetătorilor biblici.

Despre Episcopia Caransebeșului sau Episcopia Aradului s-au scris multe lucrări valoroase, însă prea puține au consemnat informațiile legate de bibliștii cercetați. Dacă totuși, unii dintre ei au fost analizați, cum de pildă este cazul Iosif Iuliu Olariu, apreciem că zeci și zeci de pagini abundă în repetiții. Elementele de noutate absolută au fost regăsite în arhivele din Caransebeș (episcopală și laică).

Istoriografia de la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea a restituit circuitului științific lucrări ample, cu caracter general, care au atins tangențial subiectele analizate de noi. Amitim valoroasele teze de doctorat care au analizat Biserica și societatea bănățeană din timpul episcopilor: Ioan Popasu (1865-1889)³, Nicolae Popea (1889-1908)⁴, Miron Cristea (1910-1919)⁵, Iosif Traian Badescu (1920-1933)⁶ și Vasile Lăzărescu (1934-1941)⁷. Dacă istoria Episcopiei Caransebeșului a fost subiectul a mai multor teze de doctorat, la vest, istoria Episcopiei Aradului a fost analizată în ansamblul ei de un mare preot și cărturar care de câteva săptămâni a plecat dintre noi⁸.

Sub aspect biblic, lucrarea coordonată de profesorul Stelian Tofană a constituit fundamentul cercetărilor și demersurilor noastre⁹. De asemenea referințe noutestamentare generale ne-au fost oferite în studiile întocmite de Emilian Birdaș¹⁰, Valeriu Anania¹¹, Stelian Tofană¹², Nicolae Neaga¹³, Dumitru Abrudan¹⁴ ș.a.m.d.

³ Viorel Dorel Cherciu, *Biserica în modernitate. Episcopia Ortodoxă de Caransebeș (1865-1889)*, Editura Marineasa, Timișoara, 2004.

⁴ Ion Pârnu, *Biserică și societate în Episcopia Caransebeșului în perioada păstoririi episcopului Nicolae Popea (1889-1908)*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2009.

⁵ Daniel Alic, *Eparhia Caransebeșului în perioada păstoririi episcopului Miron Cristea (1910-1919). Biserică și societate*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca; Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2013.

⁶ Constantin Cilibia, *Biserica și societatea bănățeană în timpul episcopului dr. Iosif Traian Badescu (1920-1933)*, Editura Diecezană, Caransebeș, 2012.

⁷ Petrică Zamela, *Mitropolitul Vasile Lăzărescu al Banatului (1894-1969). Monografie istorică*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2011.

⁸ Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1706-1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006.

⁹ Stelian Tofană, Silviu Ioan Negruțiu, Dan Eliodor Moldovan, Florin Codrea, Mirela Mățăoanu, *Cercetarea noutestamentară românească. Ghid bibliografic*, Editura Alma Mater, Cluj-Napoca, 2004.

¹⁰ *Cadrul istoric și spiritual al vieții românești din Transilvania de la Alba Iulia (1648) în Noul Testament de la Alba Iulia (1648)*, reeditat după 340 de ani din inițiativa și purtarea de grijă a P.S. Emilian, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, 1988.

¹¹ *Biblia lui Șerban - monument de limbă teologică și literatură românească în Biblie și multiculturalitate. Dinamica granițelor culturale ale Europei determinată de traducerea și circulația textului sacru*, Editura Limes/Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004.

¹² *Biblia lui Șaguna sau fenomenul șagunian între actualitate și uitare*, în *In memoriam Mitropolitul Andrei Șaguna (1873-2003)*, Cluj-Napoca, 2003, p. 144-153; *Tipărituri și ediții critice ale textului sfânt în limba română în Biblie și multiculturalitate. Dinamica granițelor culturale ale Europei determinată de traducerea și circulația textului sacru*, Editura Limes/Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004.

¹³ *Temeiuri pentru prețuirea Noului Testament în Studiu introductiv la Noul Testament*, Tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ștefan, mitropolitul Transilvaniei, reeditat după 340 de ani din inițiativa și purtarea de grijă a Preasfințitului Emilian, episcop al Alba Iuliei, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, Alba Iulia, 1988.

Repere biblice, nou testamentare, au fost regăsite și în cercetările consemnate în monografiile întocmite de Nicolae Cornean¹⁵, Ioan Dumitru Suciu¹⁶, Pavel Vesa¹⁷, Petru Bona¹⁸, Lucian Mic (în colaborare cu Petru Bona)¹⁹ etc. Tratatetele enumerate ne oferă posibilitatea unei priviri de ansamblu asupra problemelor apărute în eparhiile analizate.

Activitatea bibliștilor bănățeni Iosif Iuliu Olariu, Iosif Traian Badescu, Filaret Musta, Dimitrie Cioloca, Petru Barbu, Filip Adam, David Voniga și Victor Aga a fost în atenția cercetătorilor teologi și laici din Banat, dar și din celelalte provincii românești. Cea mai bună lucrare care a analizat viața, activitatea și opera profesorului Iosif Iuliu Olariu a fost întocmită de Vasile Gheorghiu²⁰. Singurul dintre cei analizați de noi căruia i s-a întocmit o monografie a fost Iosif Traian Badescu, dar teza de doctorat nu cuprinde aspecte din anii predării Studiului Noului Testament la Teologia din Caransebeș și/sau elemente biblice nou testamentare (programe analitice, studii biblice etc).

Iosif Iuliu Olariu, cel mai prolific autor, a fost în atenția Episcopiei Caransebeșului, prin omagierea sa în anul 2009. Simpozionul internațional „Rugăciune și Teologie” a avut în vedere tematica propusă de Patriarhia Română, prin proclamarea anului 2009 ca „an comemorativ-omagial al Sfântului Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cezareei Capadociei (†379) și al celorlalți Sfinți Capadocieni”. Însă acestei tematici, Episcopia Caransebeșului a adăugat alte două comemorări jubiliare sărbătorite în acel an: *150 de ani de la nașterea Arhimandritului Prof. Dr. Iosif Iuliu Olariu, părintele studiilor biblice din România și 150 de ani de la întemeierea Mănăstirii Călugăra, una dintre cele mai reprezentative mănăstiri din Banatul Montan, cu tradiție pusnicească din secolul al XII-lea*. În cadrul acestei manifestări cultural-teologice au creionat viața și activitatea profesorului Iosif Iuliu Olariu, prin studiile

¹⁴ *O dispută dintre Șaguna și Heliade Rădulescu pe tema traducerii Bibliei*, în *Revista Teologică*, III, 1993.

¹⁵ *Monografia Eparhiei Caransebeș*, Tiparul Tipografiei Diecezane, Caransebeș, 1940.

¹⁶ *Monografia Mitropoliei Banatului*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1977.

¹⁷ *Episcopii Aradului. 1706-2006*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2007; *Protopop dr. Gheroghe Ciuhandu (1875-1947)*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2011; *Învățămintul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013.

¹⁸ *Episcopia Caransebeșului*, Editura Marineasa, Timișoara, 2006.

¹⁹ *Parohiile Eparhiei Caransebeșului*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2012.

²⁰ *Marele teolog Dr. Iosif Iuliu Olariu (1859-1920)*, Tipografia Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1943.

întocmite: Lucian Mic, episcopul Caransebeșului²¹, Ioan Munteanu²², Daniel Alic²³ și Mihai Handaric²⁴. Studiile publicate au adus elemente noi în orizontul cercetat.

Istoriografia biblică interbelică și până la instaurarea comunismului a consemnat mai multe scrieri cu privire la activitatea desfășurată de profesorii cercetați. *Foaia Diecezană* a închinat un număr întreg din revista sa comemorării a 13 ani de la moartea profesorului Iosif Iuliu Olariu²⁵. Astfel, la conturarea unui profil obiectiv mai cu seamă a arhimandritului Iosif Iuliu Olariu, dar și a celorlalți dascăli caransebeșeni, au adus contribuții substanțiale autorii: Aurel Moaca²⁶, Marcu Bănescu²⁷, Dumitru Anuțoiu²⁸, Petru Barbu²⁹, Ștefan Pop³⁰, Dimitrie Cioloca³¹, Ioan David³², Vasile Paica³³, Zeno Munteanu³⁴, Constantin Rudneanu³⁵, Isaia Suru³⁶, Constantin Vladu³⁷, Romulus Pop³⁸, Petru Toma³⁹, Marcu Bănescu⁴⁰, Nicolae Cornean⁴¹, Traian Constantin⁴², Gavriil Hango⁴³, Vasile Gheorghiu⁴⁴, Cornel Corneanu⁴⁵, Haralambie Roventă⁴⁶, Victor Morariu⁴⁷, Vasile Loichița⁴⁸ ș.a.m.d.

²¹ *Cele trei candidaturi ale Protosinghelului Dr. Iosif Iuliu Olariu pentru ocuparea scaunului de Episcop al Caransebeșului în Teologie și rugăciune*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2009.

²² *Preocuparea lui Iosif Iuliu Olariu pentru perfecționarea procesului de învățământ la Institutul Teologic din Caransebeș în Teologie și rugăciune*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2009.

²³ *Protosinghelul Dr. Iosif Iuliu Olariu în anul școlar 1917-1918 în Teologie și rugăciune*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2009.

²⁴ *Teologia biblică ortodoxă până în anul 1950 – o perspectivă neoprotestantă în Teologie și rugăciune*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2009.

²⁵ *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie.

²⁶ *Analiza unei lupte în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie.

²⁷ *Comemorarea Protosinghelului Dr. Iosif I. Olariu în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 50, 10 decembrie.

²⁸ *O datorie sfântă. Jertfe pentru un monument lui Dr. Iosif Olariu în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 50, 10 decembrie.

²⁹ *Vezi Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie.

³⁰ *Iosif Iuliu Olariu († 1920) între Teologii gr. catolici Români în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie.

³¹ *Dr Iosif I. Olariu. Aminiri în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie; *Nu s'a dat uitării în Foaia Diecezană*, Caransebeș, LI, 1936, nr. 50, 13 decembrie.

³² *Discipolii în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie.

³³ *Recunoștință postumă în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie.

³⁴ *Dr Iosif Olariu ca dogmatist în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie.

³⁵ *Locul eruditului protosinghel Dr Iuliu Olariu în istoria culturală a Banatului în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie.

³⁶ *Opera protosinghelului Dr Iosif Iuliu Olariu în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie.

³⁷ *Iosif Olariu și strana bisericii în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie.

³⁸ *Pro memoria în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie.

³⁹ *Protosinghelului Iuliu Olariu în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie.

⁴⁰ *Cultul oamenilor mari în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, 1933, nr. 51, 17 decembrie.

⁴¹ *Editorial în Foaia Diecezană*, Caransebeș, LI, 1936, nr. 49, 6 decembrie.

⁴² *Săptămâna în Foaia Diecezană*, Caransebeș, LI, 1936, nr. 50, 13 decembrie.

⁴³ *Exemplificarea modului de abordare a lucrului Pr. Iosif Olariu: cap. 13, 1 Cor: despre dragoste în Revista Teologică*, Sibiu, 1911, nr. 8.

⁴⁴ *Marele teolog dr. Iosif Iuliu Olariu în Candela*, Cernăuți, LIII-LIV, 1942-1943.

⁴⁵ *Profesorul septuagenar – Dr. Dimitrie Cioloca în Foaia Diecezană*, Caransebeș, LVIII, 1945, nr. 3, 14 ianuarie.

⁴⁶ *Studiul Noului Testament la noi în Studii Teologice*, Sibiu, III, 1932, nr. 2.

În perioada comunistă, datorită politicii atee, istoriografia cu referire la bibliștii studiați de noi a fost extrem de redusă. Totuși, câțiva autori s-au încumetat să prezinte realitatea noutestamentară bănățeană de până la 1918. Amintim lucrările profesorilor: Grigorie Marcu⁴⁹, Vasile Mihoc⁵⁰, Zeno Munteanu⁵¹, Petru Rezuș⁵² etc.

După revoluția din decembrie 1989 au apărut o serie de studii închinare profesorilor de Studiul Noului Testament din Banatul istoric din perioada 1867-1918. De un real folos în realizarea prezentei teze de doctorat a constituit cercetarea întreprinsă de autorii: Sorin Cosma⁵³, Lucian Mic⁵⁴, Ionel Popescu⁵⁵, Vasile Petrica⁵⁶ și Maria Berényi⁵⁷.

Pe lângă reperele istoriografice menționate, mai există o serie de autori care au tratat diferite subiecte și care constituie pentru noi cadrul general al prezentei teze de doctorat. Cercetătorii Nicolae Bocșan și Valeriu Leu⁵⁸, Ioan Munteanu,⁵⁹ Radu Păiușan⁶⁰, Petru Călin⁶¹, și Vasile Muntean⁶², prin demersurile lor științifice au adus contribuții semnificative asupra dezvoltării istorice a ortodoxismului bănățean, oferindu-ne și perspective asupra evoluției, confruntărilor și problemelor întâmpinate de bibliștii bănățeni.

O altă categorie de lucrări sunt cărțile și studiile care urmăresc evoluția Institutelor Teologice/Pedagogice și a Școlii confesionale din Banat. Astfel de preocupări le-au avut

⁴⁷ *Din bibliotecile Caransebeșului. Închinare septuagenarului prof. Dr. Dimitrie Cioloca în Foaia Diecezană*, Caransebeș, LVII, 1944, nr. 50-51, 17 decembrie.

⁴⁸ *Doctor honoris causa în Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLIV, 1929, nr. 29, 21 iulie.

⁴⁹ *Iosif Iuliu Olariu – O jumătate de veac de la moarte în Mitropolia Banatului*, Timișoara, XX, nr. 10-12.

⁵⁰ *Profesorul de teologie Iosif Iuliu Olariu*, în *Mitropolia Banatului*, anul XXI, 1981, nr. 1-3.

⁵¹ *Dr. Iosif Iuliu Olariu*, în *Mitropolia Banatului*, anul XI, 1961, nr. 7-12.

⁵² *Contribuții teologice bănățene*, în *Mitropolia Banatului*, anul XII, 1962, nr. 11-12.

⁵³ *Dr. Petru Barbu și activitatea sa catehetică*, în *Altarul Banatului*, 1992, nr. 1-3.

⁵⁴ *Cele trei candidaturi ale protosinghelului dr. Iosif Iuliu Olariu pentru ocuparea scaunului de episcop al Caransebeșului în Foaia Diecezană*, Serie nouă, An XV, nr. 5 (171), mai, 2009; *Profesori de seamă ai învățământului teologic din Caransebeș, pionieri ai teologiei românești*, în *Vocație și misiune în Biserica lui Hristos. Volum omagial închinat Pr. Prof. Dr. Sorin Cosma*, Editura Diecezană Caransebeș, Caransebeș, 2009.

⁵⁵ *Protosinzelul Dr. Iosif Iuliu Olariu-75 de ani de la moartea sa*, în *Calendarul Românului*, Editura Esotera, București, 1995.

⁵⁶ *Un titan al teologiei românești: Arhim. Prof. Dr. Iosif Iuliu Olariu în Istorie și cultură în Banat*, Coordonatori: Alin Cristian Scridon și Viorel Dorel Cherciu, Editura Brumar, Timișoara, 2013.

⁵⁷ *Influența folclorului asupra literaturii românești din Ungaria în secolul al XIX-lea*, în *Izvorul. Revistă de etnografie și folclor*, Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Giula, Ungaria, 2008, nr. 29, p. 16-17; *Românii din Ungaria de azi în presa română din Transilvania și Ungaria secolului al XIX-lea (1821-1918). Documente*, Editura Noi, Giula, 1991.

⁵⁸ *Școală și comunitate în secolul al XIX-lea. Circulare școlare bănățene*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002.

⁵⁹ *Banatul istoric. 1867-1918. Așezările. Populația, Vol. 1*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2006; *Banatul istoric. 1867-1918. Ocupația. Economia, Vol. 2*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2007; *Banatul istoric. 1867-1918 Școala. Educația, Vol. 3*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2008.

⁶⁰ *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, Editura de Vest, Timișoara, 1993.

⁶¹ *Tiparul românesc diecezan din Caransebeș, 1885-1918, vol. 1*, Editura Banatica, Reșița, 1996.

⁶² *Contribuții la istoria Banatului*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1990.

cercetătorii: Teodor Botiș⁶³, Pavel Vesa⁶⁴, Vasile Petrica⁶⁵, Vasile Popeangă⁶⁶, Victor Țărcovnicu⁶⁷, Angela Rotaru-Dumitrescu⁶⁸, Florin Zamfir⁶⁹, Virginia Ardelean⁷⁰, Sorin Cosma⁷¹ ș.a.m.d.

Mai există o serie de studii care s-au intersectat cu tematica cercetării noastre, meritul lor este acela de a încadra istoric și biblic o perioadă a trecutului Episcopiei de Arad și Caransebeș și care sunt regăsite în periodicele care au circulat într-un tiraj sporit în Banat. Revistele „Biserica și Școala”, „Foaia Diecezană” și „Revista Preoților” au adus un bogat volum de informații noutestamentare în prezenta cercetare.

Dimensiunea istorico-noutestamentară concentrată de noi are o parte inedită, prin exploatarea științifică a arhivelor bisericești⁷². Documentele regăsite au o valoare însemnată întrucât ne descoperă realitățile istorice existente, relația profesorilor de Studiul Noului Testament cu autoritatea bisericească și laică, preocupările bibliștilor în cercetarea științifică, elemente ale actului educațional (planuri de învățământ, orare etc). Arhivele laice din Caransebeș⁷³ și Timișoara⁷⁴ au adus un aport de informații semnificativ în detalierea aspectelor ce țin de studierea Noului Testament.

Structura *Tezei de doctorat* urmărește analiza reperelor noutestamentare și istorice sub aspectul pozițiilor geografice ale celor două centre episcopale care își disputau jurisdicția Banatului istoric: Episcopia Aradului și Episcopia Caransebeșului. Pe de altă parte, capitolele

⁶³ Teodor Botiș, Avram Sădean, *Institutul pedagogic gr. or. rom. Arad. Cei dintâi ani din trecutul și viața Preparandiei (Școlii normale) gr. or. Române din Arad*, Arad, 1912.

⁶⁴ *Învățământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013.

⁶⁵ *Institutul Teologic Diecezan Ortodox Român Caransebeș (1865-1927)*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2005.

⁶⁶ *Presa pedagogică din Transilvania 1860-1918*, Editura Didactică și Pedagogică, 1966.

⁶⁷ *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat (1780-1918)*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970.

⁶⁸ *Școala și societatea din Banat la începutul secolului XX*, Editura Excelsior Art, 2012.

⁶⁹ *Activitatea învățătorilor români din comitatul Timiș în cadrul reuniunii învățătoresți din Dieceza Caransebeșului (1869-1900) în Istorie și spiritualitate în Episcopia Caransebeșului*, Editura Diecezană, Caransebeș, 2008.

⁷⁰ *Fundațiile școlare și rolul lor în formarea intelectualității românești bănățene în Vocație și misiune în Biserica lui Hristos*, volum omagial închinat pr. prof. dr. Sorin Cosma, Editura Diecezană, Caransebeș, 2009.

⁷¹ *Aspecte ale continuității învățământului teologic din Caransebeș în Altarul Banatului*, XXII, 2011, nr. 46.

⁷² Arhiva Episcopiei Ortodoxe a Caransebeșului (A.E.O.C.) - *Fond Bisericesc III; Fond Școlar IV; Fond Epitropesc V; Protocoalele senatului școlar 1870-1918*; Arhiva Episcopiei Romano-Catolice a Timișoarei (A.E.R.C.T.) - *Fond Seminarul Diecezan*; Arhiva Muzeului Catedralei Mitropolitane din Timișoara (A.M.C.M.T.) - *Fond documente bisericești*; Arhiva Arhiepiscopiei Ortodoxe a Timișoarei (A.A.O.T.) - *Fond Cronici Parohiale; Fond Micromonografii; Fond Monografiile Protopopești*; Arhiva Episcopiei Unite a Lugojului (A.E.U.L.) - *Fond Episcopia Greco-Catolică de Lugoj*.

⁷³ Direcția Județeană al Arhivelor Naționale Caraș-Severin (D.J.A.N.C.S.), ; Fond Episcopia Ortodoxă Română Caransebeș, 1865-1918; Fond Institutul Teologic Diecezan Caransebeș; Fond Școala Pedagogică din Caransebeș; Fond colecția de documente Nicolae Cornean; Fond personal Pavel Jumanca; Fond Protopopiatul ortodox român Caransebeș.

⁷⁴ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Timiș, Timișoara (D.J.A.N.T.) - *Fond Primăria Timișoara*.

ne descoperă date importante din viața personală a profesorilor de Noul Testament, osteneala îndeplinirii obiectivelor propuse la Catedra biblică, lipsurile generate de evenimentele produse în societatea bănățeană de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Principalele obiective urmărite, au fost structurate, în întreaga lucrare, atât ideatic, cât și din punct de vedere factual prin raportarea la evenimentele istorice petrecute între 1867-1918.

Primul capitol intitulat **Cercetarea Noului Testament în Banatul istoric la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea** este divizat la rândul său în trei părți. În subcapitolul - *Cine citea Biblia în Banatul istoric între anii 1867-1918?* - sunt regăsite informații introductive importante cu privire la structura demografică, etnică și confesională. Cercetarea paginilor Sfintei Scripturi era accesibilă unei anumite categorii de populații, care, evident, știa să citească. Astfel, s-a optat pentru prezentarea în câteva pagini a situației dinamicii știutorilor de carte. Recesămintele realizate de autoritățile habsburgice, pe baza unor criterii moderne ale vremii, la intervale regulate de timp (anii 1869/70; 1880; 1890; 1900; 1910) ne oferă o bogată informație sub aspect statistic, care relevă analiza în profunzime a fenomenelor demografice din Banatul istoric. Documentele conțin date complete pe localități, subunități teritorial-administrative, comitate privind numărul locuitorilor, structura populației pe sexe, grupe de vârstă, starea civilă, limba maternă, ocupații, confesiune ș.a.m.d. Aceste elemente ne oferă cadrul general al celor care au receptat informația inserată în Sfânta Scriptură a Noului Testament.

Un alt subcapitol - *Repere nou testamentare în atenția bibliștilor din Banatul istoric. Biblia în limba română și diseminarea textului nou testamentar în Banat* – ne descoperă textul sfânt care a circulat pe altarele și stranele bisericilor, dar și în casele bănățene. Profesorul clujean Stelian Tofană mărturisea la modul general că: „Interesul și grija pentru traducerea textului sfânt în limba vorbită de toți românii n-a lipsit nici poporului nostru, care vreme îndelungată l-a citit și ascultat în grai latinesc, grecesc sau slavonesc”⁷⁵. Acest aspect menționat de reputatul biblist român este confirmat și prin cercetarea noastră asupra spațiului bănățean.

Multe dintre edițiile prezentate în subcapitol au circulat în spațiul bănățean între 1867-1918. Această mărturie poate fi probată prin exemplarele regăsite în „Colecția de artă bisericească veche a Arhiepiscopiei Timișoarei”. *Muzeul bisericesc timișorean*, înființat imediat după alegerea ca arhipăstor al Banatului, de către părintele mitropolit Nicolae

⁷⁵ Stelian Tofană, *Tipărituri și ediții critice ale textului sfânt în limba română în Biblie și multiculturalitate. Dinamica granițelor culturale ale Europei determinată de traducerea și circulația textului sacru*, Editura Limes/Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004, p. 16.

Corneanu, inițiatorul proiectului, deține multe dintre textele sfinte enumerate. Ele au fost utilizate în Banatul istoric și predate după 1962, pe baza unui proces-verbal Arhiepiscopiei Timișoarei.

Ultimul subcapitol - *Materiale și manuale școlare utilizate de profesorii de la Institutele Teologice din Arad și Caransebeș* – prezintă informații cu privire la elementele indispensabile desfășurării actului educațional la disciplina *noutestmentară*. S-a constatat că actul educațional în cadrul Institutelor care pregăteau viitorii preoți în Banatului Istoric era anevoios, mai cu seamă datorită lipsei manualelor pentru diferite discipline teologice, în cazul nostru Studiul Noului Testament. Cursantul studia doar după notițele luate de la curs dictate de către părinții profesori sau materiale pe care elevii le copiau acasă. S-au păstrat manuale în manuscris de la începutul secolului al XIX-lea la diferite discipline. Din fericire, mai ales din a doua jumătate a secolului al XIX-lea încep să apară pe băncile școlilor teologice bănățene lucrări întocmite de Constantin Diaconovici-Loga, Isidor Onciul, Iosif Iuliu Olariu, Petru Barbu ș.a.m.d. La sfârșitul secolului al XIX-lea, profesorii menționați au eliminat pentru todeauna din școlile teologice și confesionale bănățene aceste neajunsuri generate de lipsa materialului didactic.

Capitolul al II-lea, intitulat **Bibliști caransebeșeni. Studiul Noului Testament disciplina fundamentală în Institutul Teologic din Caransebeș**, are o introducere care oferă informații generale cu privire la Institutul Teologic din Caransebeș, dar și o serie de informații inedite cu privire la Planurile de învățământ, orarele Teologiei caransebeșene, regăsite în fondurile arhivistice. Planurile de învățământ ne descoperă numărul orelor de studiu biblic noutestamentar predate elevilor. De pildă, studiul biblic în procentaj de aproximativ 50% din totalul disciplinelor predate la Teologia din Cernăuți, relevă atenția oferită de conducerea Bisericii asupra învățării și diseminării teologiei biblice, dar totodată ne oferă și răspunsul pentru care teologii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea cunoșteau foarte bine Sfânta Scriptură.

Majoritatea capitolului radiografiază viața și opera bibliștilor caransebeșeni: Iosif Iuliu Olariu, Iosif Traian Badescu, Filaret Musta, Dimitrie Cioloca, Petru Barbu și Filip Adam. Este cel mai voluminos dintre capitolele *Tezei de doctorat*, aspect generat de bogata operă științifică și profesională a arhimandritului Iosif Iuliu Olariu. Arhivele Episcopiei și a Direcției Județene din Caransebeș au adus un aport însemnat prin prezentarea unor informații inedite cu privire la viața și activitatea părintelui Iosif Iuliu Olariu, iar aceste informații ne oferă cadrul general al propriei sale evoluții biblice. Contribuțiile noutestamentare a celorlalți profesori de

studiu biblic de la Teologia din Caransebeș, nu sunt de neglijat și împlinesc preocuparea biblică a teologilor bănățeni.

Realitățile noutestamentare care au existat în vestul Banatului istoric sunt surprinse în capitolul al III-lea, **Bibliști timișeni. Contribuții noutestamentare**. Introduktiv, cititorul descoperă prin lecturarea materialului contribuțiile pe care le-a adus Institutul Teologic din Arad la diseminarea informațiilor biblice în spațiul bănățean. Sunt prezentate date importante cu referire la profesorii care au predat Studiile biblice noutestamentare la Teologia din Arad. Un rol important în descoperirea acestor informații le-a avut părintele Pavel Vesa, un asiduu cercetător al Episcopiei arădene, fapt pentru care sunt prezentate scurte informații referitoare preocupările întreprinse de sfinția sa. Ponderea cea mai mare a capitolului este închinat analizei vieții și operei noutestamentare a doi preoți cărturari care au slujit în parohii situate la granița Episcopiei Aradului, dar în Banatul istoric: David Voniga și Victor Aga. Amândoi au fost absolvenții Institutului Teologic din Arad. Bogata lor activitate atât prin conturarea unor opera teologice, dar mai cu seamă prin contribuțiile aduse presei bănățene la începutul secolului al XX-lea nu a făcut obiectul studiului niciunui teolog.

David Voniga, parohul Girocului – o localitate aflată în vecinătatea Timișoarei s-a remarcat atât la Gyula, orașul copilăriei sale, dar mai ales în Banatul istoric prin conceperea unor studii noutestamentare inserate în organul de presă coordonat de sfinția sa „Revista Preoților”. Intelectual rafinat, dar și un om de acțiune, concepe articole noutestamentare prin intermediul cărora ridică o serie de probleme actuale chiar și astăzi clerului ortodox român.

Părintele din Chișoda Timișului, Victor Aga, se remarcă prin lucrarea *Simbolica biblică și creștină. Dicționar enciclopedic* (Timișoara, 1935), apreciată nu numai de contemporanii săi, ci și ai noștri. Acest aspect este evidențiat mai cu seamă în reeditarea cărții în anul 2005 prin grija părintelui mitropolit Nicolae Corneanu.

Capitolul al IV-lea - **Realități noutestamentare reflectate în presa românească bănățeană** – reprezintă un studiu indisolubil legat de cercetarea noutestamentară bănățeană. Perioada la care ne-am limitat (1867-1918) în studierea segmentului noutestamentar din orizontul teologic creștin bănățean, apreciem noi, nu putea fi întregit fără alocarea unui capitol care să înfățișeze aspectele cercetării noastre. Posibilitățile pe care le are astăzi un cercetător științific, așa cum este în cazul de față – biblic, revistele de specialitate ușor accesibile, inclusiv pe internet, apoi amintim în treacăt ușurința cu care se pot consulta titlurile lucrărilor, vechi sau mai noi din bazele de date (on-line) ale bibliotecilor din marile centre universitare/ori capitale mondiale, constituie un mare avantaj colosal față de cercetătorul științific din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Revenind

însă la 1867-1918, cercetătorul biblic de atunci nu avea ca instrumente decât cărțile, manuscrisele, documentele arhivistice și... ziarul. Practic *ziarul* a constituit un bun element de informare a clerului și a iubitorilor de teologie. Este adevărat că pe teritoriul Banatului au circulat și alte reviste, laice și confesionale, din celelalte provincii românești și chiar din alte țări (cărturarul episcop Filaret Musta din Caransebeș era abonat fidel al gazetelor de limbă franceză „Le Figaro” și „Le Gaulois”), însă, cum era firesc, majoritatea tirajului presei locale era distribuit cititorilor bănățeni.

Presa confesională a publicat documente însemnate privitoare la viața religioasă a românilor din Transilvania și Banat, dar nu au lipsit nici materialele despre viața școlară bănățeană. Sub aspectul ariei de răspândire în vestul Banatului istoric era prezentă revista arădeană *Biserica și Școala*. Mai cu seamă pentru că importantul oraș din Banat, Timișoara, a fost un protopopiat ortodox român dependent de Episcopia Aradului până la înființarea Episcopiei de Timișoara în anul 1939. Spre sud-estul Banatului istoric, era răspândită *Foaia Diecezană*, revista Episcopiei Caransebeșului care transmitea clerului, dar și credincioșilor informații din orizontul spiritualității creștine. La aceste două organe de presă oficiale ale episcopiilor din Banatul istoric au fost adăugate informațiile prețioase regăsite în ziarul „Revista Preoților” din Timișoara.

Cele trei organe de presă confesionale au publicat în rândurile lor numeroase studii cu caracter biblic, noutestamentar. Analiza acestor studii în prezentul capitol ne oferă o viziune mai largă asupra nivelului cercetării științifice de profil. Prin urmare, avem toate motivele să afirmăm că presa a avut o contribuție covârșitoare la diseminarea informațiilor noutestamentare în perioada la care facem referire.

Ultimul capitol, al V-lea este intitulat **Studiul Noului Testament în romano-catolicismul bănățean**. Deși este prezentat într-o formă redusă, mai ales datorită presiunii timpului în care a trebuit să fie finalizată o *Teza de doctorat* în varianta Bologna, capitolul oferă informații utile și întregeste preocuparea biblică la toate confesiunile bănățene. Spre deosebire de profesorii de la Institutul Teologic din Caransebeș, prolifici în întocmirea de manuale biblice, romano-catolicii utilizau bibliografia teologică germană, fapt pentru care cele nouă cadre didactice nu au adus contribuții semnificative studiului noutestamentar. Totuși, cele două teze de isagogie semnate de Josef Grosz au fost utilizate cu succes mai ales în Ungaria de Sud (este inclus și Banatul istoric), dar și în Universitatea din Budapesta⁷⁶.

⁷⁶ Josef Grosz, *Introductio in libros sacros Veteris Testamenti*, Editura Typis Dioecesis Csanadiensis, Timișoara, 1879; Josef Grosz, *Introductio in libros sacros Novi Testamenti*, Editura Typis Dioecesis Csanadiensis, Timișoara, 1880.

În ceea ce privește studiile biblice inserate în presa bănățeană confesională și laică de limbă germană și maghiară au existat, însă, datorită motivației de mai sus nu a fost încă valorificată. (*Havi Közlöny*. 1878-1916, *Szabad Egyház*. 1884-1915, *Katholikus egyház zeneközlöny*. 1908-1925, *Temesvari Ujsag*. 1901-1917, *Spomenak*. 1893-1914, *Temesvarer Zetiung*. 1852-1949 etc.).

Realitatea etnică la cumpăna celor două veacuri ne arată că Biserica Romano-Catolică avea un număr însemnat de credincioși. Sub aspectul naționalităților care trăiau în provincie, Banatul istoric era dominat la începutul secolului al XX-lea de patru mari comunități etnice: română – 41,7%; germană – 22,5%; sârbă – 17,4% și maghiară – 13,3%⁷⁷. Este adevărat că Biserica protestantă și-a întemeiat prima parohie încă din anul 1825 la Timișoara. Tot în perioada studiată de noi protestantismul bănățean s-a divizat în cele două ramuri, calvină și lutherană (1890). Însă majoritatea germanilor și a maghiarilor din Banat erau romano-catolici. De asemenea proprietățile Bisericii Romano-Catolice bănățene erau însemnate (raportându-ne la proprietățile ortodocșilor și nu la proprietățile catolicilor occidentali), dar aceste valori imobiliare au fost gestionate cu profesionalism managerial de toți cei patru episcopi care au păstorit Episcopia de Timișoara-Cenad: Episcopul Bonnaz Alexander (1860 – 1889), Episcopul Dessewffy Sándor (1890-1905), Episcopul Csernoch János (1908-1911) și Preasfințitul Glattfelder Gyula (1911-1923). Parte din veniturile obținute erau utilizate în mișcarea filantropică timișoreană care nu era deloc una modestă: azile de bătrâni, orfelinate, spitale etc.⁷⁸. Pe lângă aceste acțiuni filantropice Biserica a sprijinit și Seminarul Teologic Diecezan.

Așa cum este prezentat, avem dovezile conform cărora majoritatea profesorilor de la catedra de studii biblice nou testamentare de la Teologia Romano-Catolică din Timișoara au fost absolvenții Institutelor din occident, cursuri pe care le-au frecventat și majoritatea bibliștilor de la Caransebeș, Timișoara, ori Arad.

Așadar, în urma celor prezentate succinct mai sus, conchidem că Banatul istoric între 1867-1918, sub aspectul cercetării nou testamentare a avut o valoroasă activitate, pe care socotim că este imperios necesar a o dezvălui, promova și disemina pentru o mai bună înțelegere a evoluției Studiului Biblic în provinciile locuite de români.

⁷⁷ Ioan Munteanu, *Banatul istoric*, vol. 1, ..., p. 389.

⁷⁸ Vezi Alin Cristian Scridon, *The Philanthropic Work of Timisoara's Confessions (1867-1918)* în *Child & Family Welfare*, evaluare realizată de Cambridge Scholars Publishing, CSP, UK, 2014, p. 199-211.

DOCUMENTARE

A. Fonduri arhivistice

Arhiva Episcopiei Ortodoxe a Caransebeşului (A.E.O.C.)

Fond Bisericesc III

Fond Şcolar IV

Fond Epitropesc V

Protocoalele senatului şcolar 1870-1918

Arhiva Arhiepiscopiei Ortodoxe a Timişoarei (A.A.O.T.)

Fond Cronici Parohiale

Fond Micromonografii

Fond Monografiile Protopopeşti

Arhiva Episcopiei Unite a Lugojului (A.E.U.L.)

Fond Episcopia Greco-Catolică de Lugoj

Arhiva Episcopiei Ortodoxe a Aradului (A.E.O.A.)

Fond epitropesc II

Fond bisericesc III

Fond şcolar IV

Arhiva Episcopiei Romano-Catolice a Timişoarei (A.E.R.C.T.)

Fond Seminarul Diecezan

Arhiva Muzeului Catedralei Mitropolitane din Timişoara (A.M.C.M.T.)

Fond documente bisericeşti

Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Timiş, Timişoara (D.J.A.N.T.)

Fond Primăria Timişoara

Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Caraş-Severin, Caransebeş (D.J.A.N.C.S.)

Fond Episcopia Ortodoxă Română Caransebeş, 1865-1918

Fond Institutul Teologic Diecezan Caransebeş

Fond Şcoala Pedagogică din Caransebeş

Fond colecţia de documente Nicolae Cornean

Fond personal Pavel Jumanca

Fond Protopopiatul ortodox român Caransebeş

B. Documente edite

Codex Hungaricus. 1867-1917, Budapesta.

Magyar Statisztikai Közlemények, Budapesta, 1902, 1912, 1913.

A Magyar Korona Országában. Az 1881 év eléjén végrehajtott. Népszámlálás, Budapesta, 1882.

Schematismus Cleri Diocesis Csanadiensis pro Anno Domini, MDCCCLXVIII, Temesvárini, Typis Ernesti Steger, 1868.

Schematismus Cleri Diocesis Csanadiensis pro Anno Domini, MDCCCLXXV, Temesvárini, Typographiae Dioecesis Csanádiensis, 1875.

Schematismus Cleri Diocesis Csanadiensis pro Anno Domini, MDCCCLXXXVI, Temesvárini, Typographiae Dioecesis Csanádiensis, 1886.

Schematismus Cleri Diocesis Csanadiensis pro Anno Domini, MDCCCXCVI, Temesvárini, Typographiae Dioecesis Csanádiensis, 1896.

Schematismus Cleri Diocesis Csanadiensis pro Anno Domini, MCMXIII, Temesvárini, Typographiae Dioecesis Csanádiensis, 1913.

Şematismul istoric al Diezezei gr. cat. Lugoj, Lugoj, 1905.

C. Periodice de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea

1. Biserica şi Şcoala, Arad, 1877-1918
2. Calendarul Românului, Caransebeş, 1910
3. Controla, Timişoara, 1900-1907
4. Délmagyarországi Közlöny, Timişoara, 1900
5. Die Posaune, Timişoara, 1900
6. Drapelul, Lugoj, 1901-1919
7. Dreptatea Poporului, Timişoara, 1904-1905
8. Foaia Diecezană, Caransebeş, 1886-1940
9. Foaia Oficioasă a Diezezei Lugojului, 1914-1918
10. Havi Közlöny, Timişoara, 1878-1916
11. Katholikus egyház zeneközlöny, Timişoara, 1908-1925
12. Luminătoriul, Timişoara, 1880-1893
13. Mitropolia Banatului, Timişoara, 1961
14. Plugarul Român, Timişoara, 1906-1918
15. Renaşterea, Caransebeş, 1905-1906
16. Revista Preoţilor, Timişoara, 1910-1918
17. Szabad Egyház, Lugoj, 1884-1915
18. Temesvarer Zeitung, Timişoara, 1900-1918

D. Ediții Scripturistice

- Biblia adecă
Dumnezeias
ca Scriptură,
- Retipărită după 300 de ani în facsimil și transcriere cu aprobarea Sfântului Sinod și cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Teoctist, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997.
- Biblia sau
Sfânta
Scriptură,
- Tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Preafericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române cu aprobarea Sfântul Sinod, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.
- Noul
Testament,
- Tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ștefan, mitropolitul Transilvaniei, reeditat după 340 de ani din inițiativa și purtarea de grijă a Preasfințitului Emilian, episcop al Alba Iuliei, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, Alba Iulia, 1988.
- Biblia sau
Sfânta
Scriptură,
Septuaginta,
The Holy
Bible,
Traduction
Oecuménique
de la Bible,
La Bible de
Jerusalem,
- diortosită de Î.P.S. Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, EIBMBOR, București, 2003.
volum coordonat de Cristian Bădiliță, Polirom, Iași, 2004.
King James A Authorized Version, Oxford University Press, 1977.
Société biblique française & éditions du Cerf, 1988.
Editions du Cerf, Paris, 1999.

E. Lucrări generale

- Aga, Victor, *Simbolica biblică și creștină. Dicționar enciclopedic*, Editura Învierea, Timișoara, 2005.
- Alic, Daniel, *Eparhia Caransebeșului în perioada păstoririi episcopului Miron Cristea (1910-1919). Biserică și societate*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca; Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2013.
- Arvinte, Vasile; Caproșu Ioan; Gafton Alaxandru; Manea Laura, *Biblia 1688 I*, Text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, lucrare apărută în colecția „Cărți fundamentale ale culturii române”, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2001.
- Arvinte, Vasile; Caproșu Ioan; Gafton Alaxandru; Manea Laura; Ursu N.A., *Biblia 1688 II*, Text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, lucrare apărută în colecția „Cărți fundamentale ale culturii române”, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2002.
- Barbu, Petru, *Istoria sântă a Testamentului Nou*, Edițiunea II, Edițiunea și tipariul Tipografiei și Librăriei Diecesane, Caransebeș, 1904.
- Barbu, Petru, *Isus Cristos cu cuvintele Sântei Scripturi*, Editura proprie – Tipografia Diecesană, Caransebeș, 1902.
- Berényi, Maria, *Românii din Ungaria de azi în presa română din Transilvania și Ungaria secolului al XIX-lea (1821-1918). Documente*, Editura Noi, Giula, 1991.
- Bocșan, Nicolae, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Editura Facla, Timișoara, 1986.
- Braniște, Valeriu, *Corespondență*, volumul III, Ediție îngrijită de Gheorghe Iancu și Valeria Căliman, Editura Minerva, București, 1989.
- Brătescu, Constantin, *Episcopul Ioan Popasu și cultura băănăeană*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1995.
- Bruce, Frederick, *The Books and the Parchments*, Editura Fleming H Revell Co, 1984.
- Fyvie, Bruce, *Reforma constituțională din Biserica Ortodoxă a Transilvaniei între 1850-1925*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007.
- Călin, Petru, *Tiparul românesc diecesan din Caransebeș, 1885-1918*, vol. 1, Editura Banatica, Reșița, 1996.
- Cherciu, Viorel Dorel, *Biserică și societate*, Editura Marineasa, Timișoara, 2003.
- Cherciu, Viorel Dorel, *Biserica în modernitate. Episcopia ortodoxă de Caransebeș (1865-1889)*, Editura Marineasa, Timișoara, 2004.
- Chirilă, Ioan, *Biblie și multiculturalitate. Dinamica granițelor culturale ale Europei*

- (coordonator) *determinată de traducerea și circulația textului sacru*, Editura Limes/Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004.
- Cilibia, *Biserica și societatea bănățeană în timpul episcopului dr. Iosif Traian Badescu (1920-1933)*, Editura Diecezană, Caransebeș, 2012.
- Constantin
- Cosma, *Istoria presei române din Banat*, ediția IV-a, Unirea Română, Timișoara, 1932.
- Aurel,
- Csobai, *Românii din Ungaria. Studii de istorie*, Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura Dürer Nyomda Kft., Gyula, 2013
- Elena,
- David, Ioan, *Presă și cultură. În secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea*, Ediția a II-a, Editura David Press Print, Timișoara, 2012, pp. 138-139.
- Debucean, *Monografia Bisericii Ortodoxe din Chișoda*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2010.
- Dragoș,
- Gheorghiu, *Marele teolog Dr. Iosif Iuliu Olariu (1859-1920)*, Tipografia Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1943.
- Vasile,
- Grosz, Josef, *Introductio in libros sacros Veteris Testamenti*, Editura Typis Dioecesis Csanadiensis, Timișoara, 1879.
- IDEM, Josef Grosz, *Introductio in libros sacros Novi Testamenti*, Editura Typis Dioecesis Csanadiensis, Timișoara, 1880.
- Gruia, *Giroc, Arc peste timp, Monografie*, Editura Marineasa, Timișoara, 2010.
- Octavian,
- Murariu, Ion,
- Matei,
- Marius,
- Ioja, *O istorie a dogmaticii în teologia ortodoxă română de la începuturile învățământului teologic seminarial în limba română la instaurarea comunismului*, vol. II, Editura Pro Universitaria, București, 2013.
- Cristinel,
- Jinga, *Traducerile Bibliei – câmp deschis*, Editura Marineasa & Editura Solness, Timișoara, 2007.
- Constantin,
- Jumanca, *Amintiri. Anii tinereții*, cuvânt înainte de Nicolae Bocșan, studiu introductiv, note și îngrijire de Laurențiu Ovidiu Roșu, Editura David Press Print, Timișoara, 2011.
- Pavel,
- Mâțu, Ioan; *Foaia diecezană Caransebeș (1886-1918). Aspecte socio-culturale*, Editura Helicon, Timișoara, 1999.
- Corici,
- Marciana,
- Corici,
- Mironică,
- Mic, Lucian, *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române din Banat cu Biserica Ortodoxă Sârbă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Presa Universitară Clujeană/Editura Episcopiei Caransebeșului, Cluj-Napoca/Caransebeș, 2013.
- Mircea, Ioan, *Dicționar al Noului Testament*, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995.
- Muntean, *Contribuții la istoria Banatului*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1990.
- Vasile,
- Munteanu, *Banatul istoric. 1867-1918. Așezările. Populația, Vol. 1*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2006.
- Ioan,
- IDEM, *Banatul istoric. 1867-1918. Ocupația. Economia, Vol. 2*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2007.
- IDEM, *Banatul istoric. 1867-1918 Școala. Educația, Vol. 3*, Editura

- Excelsior Art, Timișoara, 2008.
- Nistor, Ion, *Istoria Bucovinei*, Editura Humanitas, București, 1991.
- Olariu, Iuliu, *Manual exegetic la sânta Scriptură a Testamentului nou. Evangheliile după Matei, Marcu și Luca comentate de Iuliu Olariu*, volumul I, Sinopticii, Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1894.
- IDEM, *Evanghelia după Ioan explicată de Dr. Iuliu Olariu*, Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1897.
- IDEM, *Explicarea Psalmilor din Ceaslov de Dr. Iuliu Olariu*, Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1901.
- IDEM, *Explicarea Epistolelor S. Apostol Pavel către Filipeni, Coloseni, 1. 2. Tesaloniceni, 1. 2. Timotei, Tit, Filimon și Evrei*, Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1913.
- IDEM, *Epistolele S. Apostol Pavel către Romani, Corinteni, Galateni și Efezeni comentate de Dr. Iosif Olariu, profesor de teologie*, Tipografia Diecezană, Karánsebes, 1908.
- IDEM, *Scrierile părinților apostolici traduse de Dr. Iuliu Olariu traduse de Dr. Iuliu Olariu*, Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1892.
- IDEM, *Manual de Teologia dogmatică ortodoxă*, Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1907.
- IDEM, *Introducere în cărțile sante ale T.V. și N. de Dr. I. Olariu, profesor de teologie*, Lucrare tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Episcop Dr. Elie Miron Cristea, episcopul Caransebeșului, Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1912.
- IDEM, *Tipicul bisericii ortodoxe orientale. Manual pentru elevii institutelor teologice și pedagogice*, Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1924.
- Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996.
- Mircea, *Biserica și societate în Episcopia Caransebeșului în perioada păstoririi episcopului Nicolae Popea (1889-1908)*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2009.
- Pârnu, Ion, *Institutul Teologic Diecezan Ortodox Român Caransebeș (1865-1927)*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2005.
- Petrica, *Școala și societatea din Banat la începutul secolului XX*, Editura Vasile, Excelsior Art, 2012.
- Rotaru-Dumitrecu, *Epistola întâia către Tesaloniceni a Sfântului Apostol Pavel. Introducere și comentar*, Tipografia cărților bisericești, București, 1938.
- Angela, *Epistola către Efeseni a Sfântului Apostol Pavel. Introducere și comentar*, Tipografia cărților bisericești, București, 1929.
- Rovența, *Cuvântare la nașterea Sfântului Ioan Botezătorul, patronul bisericei catedrale din Arad*, Editura Consistoriului, Arad, 1883.
- Haralambie, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1977.
- Rusu, *Patimile și moartea Domnului. Armonizarea celor patru Evanghelii cu păstrarea textului evanghelic cu scurte lămuriri*, Editura Consistoriului, Arad, 1917.
- Ioan, *Ermeneutica biblică sau Știința interpretării Sfintei Scripturi*, Editura Consistoriului, Arad, 1932.
- Suciu, Ioan, *Trei state cinzeci de Pilde pentru predici și alte cuvântări*, Editura Consistoriului, Arad, 1928.
- Dimitrie, *Patimile și moartea Domnului. Armonizarea celor patru Evanghelii cu păstrarea textului evanghelic cu scurte lămuriri*, Editura Consistoriului, Arad, 1917.
- Suciu, Iustin, *Patimile și moartea Domnului. Armonizarea celor patru Evanghelii cu păstrarea textului evanghelic cu scurte lămuriri*, Editura Consistoriului, Arad, 1917.

- Grigorie,
Comșa,
Șipoș, Sorin, *Silviu Dragomir – istoric*, ediția a II-a adăugată, prefață de Ioan-Aurel Pop, Editura Universității din Oradea, Oradea-Chișineu, 2009.
- Tofană,
Stelian, *Introducere în Studiul Noului Testament. Vol. I, Text și Canon. Epoca Noului Testament*, Presa Universitară Clujeană, Ediția a II-a, revizuită și îmbunătățită, Cluj- Napoca, 2000.
- IDEM, *Introducere în Studiul Noului Testament, Vol. II, Text și Canon. Epoca Noului Testament*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002.
- IDEM, *Iisus Hristos, Arhiereu veșnic, după Epistola către Evrei*, Presa Universitară Clujeană, Ediția a II-a, revizuită și îmbunătățită, Cluj-Napoca, 2000.
- IDEM, *Simbolism și sacramentalitate în Evanghelia a IV-a: o contribuție la dezvoltarea teologiei ioaneice*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003.
- Tofană,
Stelian;
Negruțiu,
Silviu Ioan;
Moldovan,
Dan Eliodor;
Codrea,
Florin;
Mățăoanu,
Mirela,
Vesa, Pavel, *Cercetarea noutestamentară românească. Ghid bibliografic*, Editura Alma Mater, Cluj-Napoca, 2004.
- IDEM, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1706-1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006.
- IDEM, *Episcopii Aradului. 1706-2006*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2007.
- IDEM, *Învățămintul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013.
- IDEM, *Protopop dr. Gheroghe Ciuhandu (1875-1947)*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2011.

F. Studii și articole în reviste bisericești, istorice și culturale

- Abrudan,
Dumitru,
Alic,
Daniel, *O dispută dintre Șaguna și Heliade Rădulescu pe tema traducerii Bibliei*, în *Revista Teologică*, III, 1993.
- Abrudan,
Dumitru,
Alic,
Daniel, *Protosinghelul Dr. Iosif Iuliu Olariu și anul școlar 1917-1918*, în *Teologie și rugăciune*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2009.
- Anania,
Valeriu, *Biblia lui Șerban - monument de limbă teologică și literatură românească în Biblie și multiculturalitate. Dinamica granițelor culturale ale Europei determinată de traducerea și circulația textului sacru*, Editura Limes/Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004.

- Anițoiu,
Dumitru,
Basarab,
Mircea,
Berényi,
Maria,
Scrierile dr. Iosif Iuliu Olariu, în Foaia Diecezană, anul XLVIII, nr. 50, 1933.
Biblia lui Șaguna, în vol. Mitropolitul Andrei Șaguna creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania, Sibiu, 2008.
Influența folclorului asupra literaturii românești din Ungaria în secolul al XIX-lea, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Giula, Ungaria, nr. 29, 2008.
- Brătescu,
Constantin,
Cioloca,
Dimitrie,
IDEM,
Biblioteca Institutului Teologic Diecezan din Caransebeș, în Altarul Banatului, XV, nr. 1-3, Timișoara, 2004, p. 109.
Dintr'un jurnal vechiu în Foaia Diecezană, Caransebeș, LX, nr. 30-31, 29 iulie, 1945 .
Din cele trecute veacuri. Însemnări pe cărțile vechi în Foaia Diecezană, Caransebeș, XLVIII, nr. 5, 28 ianuarie, 1945.
- IDEM,
Din trecutul nostru în Foaia Diecezană, Caransebeș, XLVII, nr. 34, 21 august, 1932.
- IDEM,
Icoane Culturale. Din trecutul Caransebeșului în Foaia Diecezană, Caransebeș, XXXV, nr. 35, 23 august/5 septembrie, 1920.
- IDEM,
Dr. Iosif I. Olariu. Aminitiri, în Foaia Diecezană, Caransebeș, XLVIII, nr. 51, 17 decembrie, 1933.
- Constantin,
Traian,
Corneanu, Cornel,
Săptămâna, în Foaia Diecezană, Caransebeș, LI, nr. 50, 13 decembrie, 1936.
Profesorul septuagenar – Dr. Dimitrie Cioloca în Foaia Diecezană, Caransebeș, LVIII, nr. 3, 14 ianuarie, 1945.
- Cosma, Sorin,
Dr. Petru Barbu și activitatea sa catehetică, în Altarul Banatului, nr. 1-3, 1992.
- David, Ioan,
Feneșan, Costin,
Viața și opera lui Dr. Iosif Olariu, în Tribuna Graniței, nr. 3, 1934.
Circulația cărților bisericești din secolul al XVII-lea în Banat, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia, fasc.I, 1972.
- Gheorghiu,
Vasile,
Hrehor,
Constantin,
Marele teolog dr. Iosif Iuliu Olariu în Candela, Cernăuți, LIII-LIV, 1942-1943.
Silvestru Morariu Andrievici: „Cel mai popular mitropolit al Bucovinei”, în Istorie și Contemporaneitate. Profesorului Ion I. Solcanu la a 65-a aniversare, coordonator Mihai Iacobescu, Editura Junimea, Iași, 2008.
- Lițiu, Gheorghe,
Presa bisericească de la Arad (1869-1948), în Altarul Banatului, anul I (40), nr. 9-10, 1990.
- Loichița, Vasile,
Doctor honoris causa în Foaia Diecezană, Caransebeș, XLIV, nr. 29, 21 iulie, 1929.
- Petrescu,
Macedon,
Science and religion-Conflict or Convergence, în Science and Orthodoxy, a Necessary Dialogue, Seria Știința și Religie, Editura Curtea Veche, Bucharest 2006.
- IDEM,
Creația și Providența în Cartea Psalmilor, în Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași, anul LXII, nr. 3, 1986.
- Marcu, Grigorie,
Iosif Iuliu Olariu – o jumătate de veac de la moarte în Mitropolia Banatului, Timișoara, XX, nr. 10-12, 1970.
- IDEM,
Sfânta Scriptură în pom românesc. 100 de ani de la apariția Bibliei lui Șaguna, în Mitropolia Ardealului, III, nr. 11-12, 1958;
- Mic, Lucian,
Profesori de seamă ai învățământului teologic din Caransebeș,

- pionieri ai teologiei românești, în *Vocație și misiune în Biserica lui Hristos. Volum omagial închinat Pr. Prof. Dr. Sorin Cosma*, Editura Diecezană Caransebeș, Caransebeș, 2009.
- IDEM, *Cele trei candidaturi ale protosinghelului dr. Iosif Iuliu Olariu pentru ocuparea scaunului de episcop al Caransebeșului în Foaia Diecezană*, Serie nouă, An XV, nr. 5 (171), mai, 2009.
- IDEM, *Cele trei candidaturi ale Protosinghelului Dr. Iosif Iuliu Olariu pentru ocuparea scaunului de Episcop al Caransebeșului în Teologie și rugăciune*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2009.
- Mihoc, Vasile, *Profesorul de teologie Iosif Iuliu Olariu*, în *Mitropolia Banatului*, anul XXI, nr. 1-3, 1981.
- IDEM, *Actualitatea exegezei biblice a Sfinților Părinți*, în *Revista Teologică*, anul VII (79), nr. 2, 1997.
- Moacă, Aurel, *Teologul Iosif Iuliu Olariu*, în *Foaia Diecezană*, anul XLVIII, nr. 51, 1933.
- IDEM, *Portretul Arhiereului Filaret încadrat în doliu*, în *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLV, nr. 42, 19 octombrie, 1930.
- Moceanu, Ovidiu, *Biblia lui Andrei Șaguna și limba vie a poporului*, în vol. *Mitropolitul Andrei Șaguna creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania*, Sibiu, 2008.
- Morariu, Victor, *Din bibliotecile Caransebeșului. Închinare septuagenarului prof. Dr. Dimitrie Cioloca în Foaia Diecezană*, Caransebeș, LVII, nr. 50-51, 17 decembrie, 1944.
- Munteanu, Ioan, *Comunitatea din localitatea Giroc în contextul realităților din societatea bănățeană de la începutul secolului al XX-lea*, în volumul *Istorie și cultură în Banat, Lucrările primului simpozion internațional, Giroc, 1-3 noiembrie 2013*, coordonatori: Alin Cristian Scridon și Viorel Dorel Cherciu, Editura Brumar, Timișoara, 2013.
- IDEM, *Intellectualul în viața satului românesc din Banatul istoric la începutul secolului al XX-lea*, în *Identitate și Alteritate*, III, Presa Universitară Clujeană, 2002.
- IDEM, *Naționalitate și confesionalitate în Banatul istoric la începutul secolului al XX-lea*, în *Apulum*, XXXVII/2, 2000.
- IDEM, *Populația Banatului istoric la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în *SIB*, XXVIII-XXIX, 2005.
- IDEM, *Presa timișoreană până la primul război mondial*, în *SIB*, XXIII-XXV, 1999-2001.
- IDEM, *Rețeaua școlară și știința de carte în Banatul istoric la începutul secolului al XX-lea*, în *Studii Bănățene*, Editura Mirton, 2007.
- IDEM, *Presa timișoreană până la primul război mondial în Studii de istorie a Banatului*, XXIII-XXIV-XXV, Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Filosofie și Istorie, Timișoara, 1999-2001.
- IDEM, *Preocuparea lui Iosif Iuliu Olariu pentru perfecționarea procesului de învățământ la Institutul Teologic din Caransebeș în Teologie și rugăciune*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2009.

- Munteanu, Zeno, *Dr. Iosif Iuliu Olariu*, în *Mitropolia Banatului*, anul XI, nr. 7-12, 1961.
- Neumann, Victor, *Cultura din Banat la începutul Evului Modern. Primul ziar local: Temeswarer Nachrichten*, în *SIB*, XXI-XXII, 2000.
- Nicolaescu, Nicolae, *Scurt istoric al traducerii Sfintei Scripturi în limba română. Primele ediții ale Bibliei în Biserica Ortodoxă Română*, în *Studii Teologice*, XXVI, nr.7-8, 1974.
- Paica, Vasile, *Recunoștință postumă*, în *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, nr. 51, 17 decembrie, 1933.
- Pavel, Eugen, *Biblia în cultura română. Cronologie în Apostrof*, nr. 11, 2002.
- Petrica, Vasile, *Un titan al teologiei românești: Arhim. Prof. Dr. Iosif Iuliu Olariu în Istorie și cultură în Banat*, Coordonatori: Alin Cristian Scridon și Viorel Dorel Cherciu, Editura Brumar, Timișoara, 2013.
- Pop, Romulus, *Pro memoria*, în *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, nr. 51, 17 decembrie, 1933.
- Popeangă, Vasile, *Episcopul Ioan Meșianu, organizator și îndrumător al învățământului românesc din eparhia Aradului*, în *Mitropolia Banatului*, anul XXXIX, nr. 4-6, 1989.
- Popescu, Ionel, *Protosincelul Dr. Iosif Iuliu Olariu-75 de ani de la moartea sa*, în *Calendarul Românului*, Editura Esotera, București, 1995.
- Rezuș, Petru, *Contribuții teologice bănățene*, în *Mitropolia Banatului*, anul XII, nr. 11-12, 1962.
- Scridon, Alin, *Un protopop și epoca sa. Circularele lui Gherasim Sârb*, în *Quaestiones Romanicae*. Colocviul internațional Comunicare și cultură în România europeană, Ediția I, Editura Jate Press, Szeged, Ungaria, 2012.
- IDEM, *Structuri confesionale în Timișoara între anii 1867-1918 în Studii și cercetări, Actele Simpozionului „Banatul – trecut istoric și cultural”*, Editura ICRV, Zrenianin - Novi Sad, Serbia, 2010.
- IDEM, *David Voniga – omul vieții spirituale și culturale timișorene. „Revista Preoților” în Istorie și cultură în Banat*, Coordonatori: Alin Cristian Scridon și Viorel Dorel Cherciu, Editura Brumar, Timișoara, 2013.
- IDEM, *Scientific and cultural concerns of romanian biblical scholar Iosif Iuliu Olariu în Education and continuous education*, evaluare facută de Cambridge Scholars Publishing, CSP, UK, 2014.
- IDEM, *The Philanthropic Work of Timisoara's Confessions (1867-1918) în Child & Family Welfare*, evaluare realizată de Cambridge Scholars Publishing, CSP, UK, 2014.
- Suru, Isaia, *Opera protosincelului Dr. Iosif Iuliu Olariu*, în *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XLVIII, nr. 51, 17 decembrie, 1933.
- Tofană, Stelian, *Tipărituri și ediții critice ale textului sfânt în limba română în Biblie și multiculturalitate. Dinamica granițelor culturale ale Europei determinată de traducerea și circulația textului sacru*, Editura Limes/Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004.
- IDEM, *Biblia lui Șaguna sau fenomenul șagunian între actualitate și uitare*, în *In memoriam Mitropolitul Andrei Șaguna (1873-2003)*, Cluj-Napoca, 2003.
- IDEM, *Hristologie, sacramentalitate și mariologie în Evanghelia a IV-a, cu specială privire la episodul Cana (In. 2,1-10) în Studia*

- Universitatis Babeş-Bolyai, *Theologia Orthodoxa*, XLIV, 1-2, 1999.
- IDEM, *Cuvântarea despre Iisus „Pâinea vieţii”. Repere în teologia ioaneică sacramentală*, în *Studia Universitatis Babeş Bolyai, Theologia Orthodoxa*, XLV, 1-2, 2000.
- IDEM, *Itinerariul revelaţiei lui Iisus, în dialogul cu femeia samarineancă, din perspectiva ioaneică (In. 4,1-42)*, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Orthodoxa*, XLVIII, 1-2, 2003.
- IDEM, *The Dimension of Being Unity of the Church in New Testament Terminology*, în *Sacra Scripta, Review of the Center for biblical Studies*, nr. 2, Cluj-Napoca 2004.
- IDEM, *Die Beziehung zwischen der lokalen und universalen Kirche im Licht der ekklesiologischen Terminologie des Neuen Testaments*, în *WUNT* 218, Mohr Siebeck, 2008.
- Tulbure, Gheorghe, *Mitropolitul Şaguna. Opera literară. Scrisori pastorale. Circulare şcolare. Diverse*, Sibiu, 1938.
- Vlad, Constantin, *Iosif Olariu şi strana biserici*, în *Foaia Diecezană*, anul XLVIII, nr. 51, 1933.
- Voniga, David, *Cartea neamului lui Isus Christos şi Providenţa divină în Supliment de Crăciun la Revista Preoţilor*, Timişoara, II, 1911, nr. 36, 25 decembrie 1911/7 ianuarie, 1912.
- IDEM, *Limbile de foc* în *Revista Preoţilor*, Timişoara, III, nr. 20, 13/26 mai, 1912.
- IDEM, *... Şi a venit vremea, când poporul, care era întră întunec, a văzut lumină mare. Şi lumina – era Christos!* în *Revista Preoţilor*, Timişoara, II, 1911, nr. 36, 25 decembrie 1911/7 ianuarie 1912.
- IDEM, *Naşterea bisericei* în *Revista Preoţilor*, Timişoara, IV, nr. 22, 2/15 iunie, 1913.
- IDEM, *Christos a înviat! Când va învia şi dreptatea?* în *Revista Preoţilor*, Timişoara, II, 1911, nr. 11, 10/23 aprilie 1911.
- IDEM, *Răsplata muncii?*, în *Revista Preoţilor*, Timişoara, I, nr. 11, 17/30 aprilie, 1910.
- IDEM, *Învierea* în *Revista Preoţilor*, Timişoara, I, nr. 11, 17/30 aprilie, 1910.
- IDEM, *Păstorii* în *Revista Preoţilor*, Timişoara, IV, 1913, nr. 51-52, 25 decembrie 1913/7 ianuarie 1914.
- IDEM, *Praznicul iubirii* în *Revista Preoţilor*, Timişoara, I, 1910, nr. 36, 25 decembrie 1910/7 ianuarie 1911.
- IDEM, *Oscar Wilde şi sfântul apostol Pavel*, în *Supliment de Crăciun la Revista Preoţilor*, Timişoara, I, nr. 36, 25 decembrie/7 ianuarie, 1910.